

FM Slobodan Bojković: Neka šahovska razmišljanja - treći deo

Ovaj tekst je indirektno deo šahovskog serijala [„Jedno usamljeno gledište – prvi, drugi i treći deo“](#), koji je nastao kao reakcija na preporuke trenera za sve veće ubrzanje šahovske igre na onlajn platformama i varljive brze uspehe, a što ima za posledice zavisnički opasan i negativan uticaj na decu.

Direktno je nastavak važne teme o značaju rešavanja šahovskih problema u razvoju dece, započete u članku [„Neka šahovska razmišljanja - prvi deo“](#), sa sledećim međunaslovima:

- Šahovska igra kao učiteljica života
- Šah – mentalna borba dve ličnosti
- Značaj problemskog šaha
- Problemski šah pomaže i kao trening uma
- Jačanje volje i osvetljavanje nesvesnog dela ličnosti
- Brzi uspeh, najveći neprijatelj
- Budite strpljivi – nestrpljivost je đavoljska zamka
- Najveći protivnici rešavanja problema
- Problem kod dece su i ambicije roditelja i razvijanje pobedničkog mentaliteta po svaku cenu
- Protivnici rešavača su i sami problemisti?!
- Kreativnost problemista
- Problemski šah je poezija

U analizi započete teme u članku [„Neka šahovska razmišljanja - drugi deo“](#) objavljenom 7. jula, više se obraća pažnja na psihološke aspekte ličnosti. Evo i tih međunaslova:

- Glavne pobude (za organizovanje Kadetsko-juniorske lige Srbije u rešavanju šahovskih problema)
- Rešavanje problema kao psihološki test
- Rešavanje problema i razvoj intuitivnog mišljenja
- Glavni tipovi dece, Intuitivno-introvertni i drugi tipovi dece
- Različiti pristupi igri i učenju

U ovom trećem delu opisuju se ostale značajne prednosti prilikom rešavanja šahovskih problema, i pogodnosti u razvoju dece.

Pregled cele šahovske table

Rešavanjem šahovskih problema sa malo figura, 64 crno-bela polja se ne doživljavaju samo formalno, već kao jedinstvena prostorna celina. Povezanost belih i crnih dijagonala, uz smenjivanje crno-belih polja kod redova i kolona, prestaje da bude tajna. Vremenom se mentalno vizualizuje i cela šahovska tabla u glavi. Notacija i zapisivanje poteza više ne predstavljaju problem deci; obavljaju se brzo, lako i automatizovano.

Postepeno se razvija i sposobnost sagledavanja cele šahovske pozicije na tabli. Uočava se dejstvo svih figura, njihova međusobna povezanost i dinamika; uloga sopstvenih figura u napadu, odnosno protivničkih u odbrani. Uočava se struktura pozicije, harmonija i lepota neočekivanih poteza, pogotovo kod prikaza ideja u minijaturama (pozicijama sa malo figura).

Pamćenje pozicije pri rešavanju minijatura predstavlja i prve pokušaje u igri na slepo. Postepeno se može preći na proveru pažnje polaznika i vežbanje fotografskog, vizuelnog pamćenja, rušenjem figura na tabli, uz podsticaje da se u potpunosti rekonstruiše pozicija. Na taj način se jača pažnja, koncentracija i sposobnost zadržavanja slike pozicije u svesti.

A vremenom, moguće je i igranje partija bez gledanja u šahovsku tablu, oslanjajući se isključivo na mentalnu sliku pozicije i njene promene tokom igre; takozvana igra „na slepo“.

Značaj rešavanja problema

Rešavanje šahovskih problema predstavlja važan oblik misaonog rada koji omogućava igračima da se suoče sa sopstvenim ograničenjima, slabostima, navikama, impulsima i načinima reagovanja u neizvesnim situacijama.

Naime, u razvojnom procesu prilikom rešavanja šahovskih problema, dete ne rešava samo konkretnu poziciju na tabli, već postepeno uči da prepozna i kontroliše sopstvene misaone i emocionalne reakcije, da razvija strpljenje i da jača sposobnost dubljeg analitičkog, a pogotovo intuitivnog i kreativnog razmišljanja. Kroz ovaj proces razvija se i sposobnost integracije različitih načina mišljenja: brzog (asocijativnog i intuitivnog), sa sporijim (analitičkim i logičkim) pristupom, što vodi ka sve zrelijem i fleksibilnijem načinu zaključivanja.

Zato takva vrsta rada doprinosi razvoju ne samo opštih kognitivnih sposobnosti kao što su koncentracija, analitičko rasuđivanje i logičko mišljenje, već i brzom, uglavnom nesvesnom, intuitivnom prepoznavanju zapamćenih obrazaca i funkcionalnoj proceni koja nastaje iz velikog broja takvih obrazaca i asocijacija.

Posredno, ove veštine imaju pozitivan uticaj i na školsko učenje i svakodnevno funkcionisanje, jer podstiču razvoj pažnje, istrajnosti, korigovanja postupaka, i sposobnosti rešavanja raznoraznih vrsta problema u različitim kontekstima tokom života.

Rešavanje problema kao dijagnostički i pedagoški alat

Uočavanje ponašanja i kognitivnih sposobnosti

U određenim slučajevima, kroz praćenje načina na koji dete pristupa rešavanju šahovskih problema, može se uočiti i psihološka dinamika vezana za takmičarski nagon: potreba za potvrdom, isticanjem i pobedom. Ako taj nagon nije uravnotežen, postoji rizik da preraste u zavisnost od rezultata, što menja odnos prema igri i učenju. Nema više prvobitne spontanosti, dečje naivnosti, nevinosti i čistoće...

Posebno u savremenom kontekstu čestog i intenzivnog korišćenja digitalnih uređaja uglavnom samo sa dva prsta, može se uočiti i smanjena fina motorika kod dece, što se odražava na grafomotorne sposobnosti i rukopis. Pažljivom analizom rada i ponašanja deteta, posvećeni učitelj može dosta toga na vreme da sazna i pokuša da u saradnji sa roditeljima ispravi...

Kroz sistematsko posmatranje ponašanja deteta tokom rešavanja šahovskih problema, mogu se steći i dodatni uvidi u njegov pristup zadacima, odnos prema grešci, kao i način suočavanja sa neizvesnošću. Ovi pokazatelji mogu biti korisni u pedagoškom smislu, jer pomažu boljem razumevanju individualnih razlika i prilagođavanju pristupa nastave i treninga svakom detetu pojedinačno.

Uočavanje propuštene, neuočene lateralnosti

U razvojnoj psihologiji i pedagoškoj praksi poznato je da deca u ranom uzrastu mogu pokazivati različite oblike lateralnosti, odnosno dominacije jedne strane tela. Neka deca rano razvijaju izraženiju sklonost ka desnoj ili levoj ruci, dok kod druge postoji prelazna faza u kojoj koriste obe ruke.

U tom kontekstu, lična iskustva iz ranog detinjstva često mogu biti ilustrativna i korisna. Na primer, dete koje pokazuje mešovitu dominaciju obe, ili dominaciju samo leve ruke, može u pojedinim situacijama ispoljavati neobičan način prostorne orijentacije i obrade simbola.

Evo i jedne priče od pre 40 godina, iz ranog detinjstva moje ćerke. Ravnopravno je koristila obe ruke, s tim što joj je leva bila nešto dominantnija. Imala je četiri godine kada smo bili u renoviranom „Karavan“ (nazvanom „Grand“) hotelu na Kopaoniku. Pošto sam preuzeo ključ sa recepcije, želela je da nam pokaže da je naučila da prepozna brojeve. Uzela mi je ključ sa priveskom i otrčala da nam odključa sobu. A kada smo došli ispred sobe 315, iznenađeni, zatekli smo zaključana vrata. Pošto se nije odazivala, zabrinut, krenuo sam na više. Ugledao sam je uzrujanu i uplakanu na petom spratu. „Gde ste, zašto kasnite?“ obratila mi se. Da proverim da li sam razumeo o čemu se radi, pitao sam je koji je broj naše sobe. Pokazala mi je privezak i sričući izgovorila: pet, jedan, tri! Tada sam shvatio da je ipak potpuno dominantno levoruka.

Takav primer ukazuje na razvojnu fazu u kojoj se prostorna orijentacija, simboličko čitanje i motorička dominacija još uvek stabilizuju. Sa razvojem uzrasta, ove razlike se najčešće usklađuju i vremenom gube.

U pojedinim slučajevima prirodna sklonost ka levoj ruci može biti od strane roditelja neprepoznata i od učitelja u školi naknadno potiskivana, navikavanjem na upotrebu samo desne ruke. Takvo previše rigidno usmeravanje može uticati na spontanost motoričkog i kognitivnog razvoja, a posredno i na razvoj intuicije.

Kao jedan od znakova prepoznavanja potisnute lateralnosti može poslužiti rukopis, u kome se prilikom pisanja slova sabijaju u levu stranu. Ili, kao ostatak ranijeg viđenja, primena engleskog redosleda pisanja datuma: prvo se prikazuje mesec, a zatim redni broj dana.

Uticaj trenažnog procesa i stil igre

U šahovskom treningu se izložene psihološke razlike mogu dodatno negativno ispoljavati kroz izbor metoda rada. Dete je impulsivno, a trener ga radi brzog uspeha upućuje na veći broj brzih ili rapid partija. Posle izvesnog vremena ono postaje zavisnik adrenalina-dopamin efekta, sa isprogramiranim vremenom za aktivnosti, sa stalnom jurnjavom radi ispunjavanja obaveza i stalno prisutnim stresom.

U takvim okolnostima, dete ima sve manje vremena za mirniji, analitički i kreativni rad; nema vremena ni za opuštanje i maštarenja, ni za bezbrižno, naivno detinjstvo. Posledično, šahovska igra postaje više usmerena na rezultat (uz neizbežan stres pri takmičenju), nego na proces učenja i dubljeg razumevanja igre.

Pedagoška ravnoteža i razvoj ličnosti

U pedagoškom smislu, pogrešan pristup trenera može dovesti do neravnoteže u razvoju različitih načina mišljenja - brzog (intuitivnog reagovanja) i sporijeg (analitičkog) promišljanja. I kao rezultat nastaje veći nesklad između upotrebe leve i desne hemisfere mozga, manja međusobna saradnja i razvoj ličnosti sa većim kontrastima, ali u negativnom smislu.

Naime, ključni cilj šahovskog obrazovanja nije samo rezultat, već razvoj celovite ličnosti – igrača koji ume da kombinuje intuiciju i analizu, brzinu i strpljenje, kao i takmičarski duh sa unutrašnjom stabilnošću i kreativnošću.

Zato je važno da se u trenažnom procesu pronađe ravnoteža između takmičarskog tempa i dubljeg, sporijeg konstantnog rada, kako bi se kod deteta očuvala i razvijala sposobnost koncentracije, kao i sposobnost kreativnog i intuitivnog razmišljanja, bez prekomernog psihološkog opterećenja.

Da težište bude na spontanom ponašanju kroz druženje i igru, i uživanje u njoj. ***Da šah postane i ostane dragoceni i koristan hobi za ceo život.***

Šahovski problemi kao didaktičko sredstvo

Podsećam čitaoce da je obrazovni psiholog Laslo Polgar koristio šahovske probleme kao didaktičko sredstvo u radu sa svojim ćerkama - Žužanom, Sofijom i Judit. Njegov poznati zbornik *5334 Problems, Combinations and Games* predstavlja jedan od najpoznatijih primera dugoročnog i strukturisanog razvoja taktičkog i kombinatornog mišljenja kroz rešavanje šahovskih zadataka.

Ovaj pristup ukazuje na značaj sistematskog rada na šahovskim problemima kao sredstva za razvoj prepoznavanja obrazaca, taktičkog osećaja za akciju, i dubljeg razumevanja odnosa u pozicijama. U tom smislu, šahovski problemi ne predstavljaju samo dopunu klasičnom treningu, već njegov važan didaktički segment koji omogućava intenzivniji razvoj misaonih procesa.

Zato smatram da bi i licencirani treneri u okviru Šahovskog saveza Srbije mogli više pažnje da posvećuju ovakvom pristupu ne samo sa rešavanjem taktičkih zadataka iz aktivnog šaha, već i sa rešavanjem problema i studija iz problemskog šaha. To se odnosi i na trenere u šahovskim klubovima, a i na nastavnike u školama povodom projekta Ministarstva prosvete i Šahovskog saveza Srbije „Šah – više od igre“.

Naglašavam da se ne radi o zameni klasičnog treninga, već o njegovom važnom dopunskom delu, koji omogućava bolje razumevanje načina na koji igrač misli, reaguje, funkcioniše i najlakše uči.

Kontrola psihofizičkih sposobnosti

I pored višegodišnjeg obaveštavanja i upozoravanja, pitam se koliko trenera i roditelja prati reakcije dece prilikom igranja blic, rapid i standard partija pulsним oksimetrima,

mereći promenu pulsa i moguće spazme (uz nedostatak kiseonika) zbog napetosti i uzbuđenja?

Jer nažalost, oksimetre u školama ne koriste ni profesori fizičkog vaspitanja, ni psiholozi, pa ni razredne starešine! Ne koriste ih ni svi lekari?! A lekari opšte prakse, koji ih koriste, nabavili su ih u sopstvenoj režiji?!

Savetujem da šahovskim trenerima i/ili vođama ekipa oksimetri budu obavezno dijagnostičko sredstvo trenutnog uticaja šahovske partije na dete, pogotovo kada je frustrirano i uzbuđeno zbog poraza.

Oksimetri su neophodni i kod praćenja i razdvajanja psihičkog od fizičkog stresa, pogotovo za vreme dužih turnira u standardom šahu. Tada se, posle poraza, kod nekih igrača uključuje trema pred sledeći susret, kao i nesanica...

O važnim činiocima za praćenje zdravstvenog stanja dece i odraslih videti tekst u **Napomeni** na kraju članka.

Pokušaj smanjenja štete

Radi smanjenja štetnih efekata zbog uopštavanja metoda treninga, smatrao sam da treba reagovati i pomoći da se talentovana deca sa stranputice vrata normalnom i zdravom razvoju. U tu svrhu su napisani i objavljeni članci: [„Jedno usamljeno gledište – prvi, drugi i treći deo“](#).

Pogotovo što postoje zamke u mišljenju dece oko lagodne budućnosti i brze i lake zarade preko šaha, pošto su se sa povećanjem brzine igre i lajv prenosa povećali i nagradni fondovi. I da treba zanemariti školske aktivnosti (koje zbog erozije obrazovnog sistema pametnijoj dece i ne daju neka veća znanja), i posvetiti se profesionalnom šahu.

Zaključak

Zablude trenera i roditelja

Blic i bulet igra na minut možda imaju svoje mesto u savremenom trenažnom sistemu šahovskih posvećenika koji žele da se profesionalno bave šahom. Međutim, i tu treba da budu samo malo sporedno sredstvo, nikako kao oslonac razvoja.

Ukoliko se gornje pravilo primeni na ostalu decu kod koje očekujemo koristi šaha kao obrazovnog sistema, preterani blic, a pogotovo bulet igra, izazivaju štetne efekte. Problem nastaje kada brzina radi pobeđe postaje merilo vrednosti, a broj odigranih partija kod mnogih zamena za kvalitet mišljenja. Umesto da uči da razume poziciju, dete se obučava da reaguje. Umesto da gradi misaoni proces, dete razvija refleks brzog reagovanja da bi pobeđivalo. Pobeđa radi pobeđe, na vreme po bilo koju cenu, i bez smisla.

Umereni pristup i koristi

Istine radi, umereno igranje blica nije nužno štetno ako se koristi svrsishodno. Pored već pomenutog razvoja brzine reagovanja i donošenja odluka, blic ima i druge pozitivne elemente: jača snalažljivost i otpornost pod pritiskom, brzinu prepoznavanja usvojenih motiva, upravljanje vremenom i praktičnost. Koristan je i kod suočavanja sa porazima, zatim radi igre, zabave i druženja. Zato, sve sa merom, pogotovo kod mlađe dece! (Jer kod njih se najlakše ispoljavaju svi štetni efekti.)

ŠAH - Reprodukcijska zapamćenost ili kreativnost?

Šah nije prvenstveno sport, već treba da bude intelektualna disciplina i veština koja razvija kreativnost, intuiciju i estetsko iskustvo; da pomaže kod formiranja karaktera, samodiscipline, koncentracije, strpljenja i samopouzdanja. Da nas uči da se posle poraza ne predajemo, da možemo u sledećoj partiji da pobedimo; posle pada da se podignemo, i čak (ukoliko učimo i na sopstvenim greškama) izdignemo, čime se razvija pozitivan stav i odnos prema od Boga darovanom životu.

Brzina ili širina i dubina?

Zbog svega i ranije izloženog, o razlozima za i protiv igre na minut (pa čak i na tri minuta) za decu uzrasta do 10 godina, trebalo bi da se u Savezu održi jedna panel diskusija na tu temu. U prilog tome je i zabluda trenera da se bulet igrom omogućava veća brzina računanja u vremenskom tesnacu (cajtnotu). A i pogotovo što se sve više govori o digitalizaciji u šahu. I što su šahisti, mnogi toga nisu svesni, nesvesni učesnici eksprimenata koji se nad njima vrše.

Zato još jednom ističem da je igra na minut i kraće, bez obzira na prvi pogled pozitivne rezultate, bez materijalne podrške sponzora i praćenja talentovane dece od strane sportski i šahovski obrazovanih psihologa, u našim uslovima na duže staze pogubna. Jer osim suštinski šahovskih, nastaju i zdravstveni problemi...

Razdvajanje ciljeva

Potrebno je i jasno razdvojiti ciljeve. Jedan je pristup za nekoliko talentovane dece koja se opredeljuju da budu profesionalci, mada i tu treba biti jako obazriv u proceni i balansu između želja, talenta i moguće stabilne materijalne podrške.

I drugi pristup, za praktično sve ostale koji treba da poberu samo koristi od igranja šaha.

Zato sam kroz „Neka šahovska razmišljanja – prvi, drugi i treći deo“ pokušao da glavnu problematiku približim većem broju aktivnih čitalaca, a pre svega posvećenim roditeljima.

Rešavanje problema kao merilo kreativnosti

Za razliku od klasičnog aktivnog šaha, rešavanje šahovskih problema u svetu digitalizacije i realnih opasnosti koje iz toga proističu, razvija opšte kognitivne sposobnosti kao što su koncentracija, logičko mišljenje i intuitivno prepoznavanje obrazaca.

Istovremeno, kroz rešavanje problema može se otkriti način mišljenja, ponašanja i karakter rešavača, što omogućava da deluje kao psihološki test.

Takođe je i didaktičko sredstvo koje omogućava sveskoliki razvoj, a istovremeno je i merilo kreativnosti. Za žaljenje je da ljudi u ŠS Srbije nemaju sluha za široki obrazovni spektar problemskog šaha kod dece.

Pitam se da li će ovaj članak pokrenuti bar diskusiju o značaju rešavanja problema za decu i talentovane šahiste, te da ŠS Srbije osim moralne, pruži i materijalnu podršku. Jer, s obzirom na opšti značaj, Kadetsko-juniorski problemski šah bi, uz podršku ŠS Srbije, mogao biti deo projekata kod Ministarstva omladine i sporta, kao i kod Ministarstva prosvete. Na taj bi se način, omogućavanjem bar najminimalnije finansijske podrške, postigla veća masovnost.

Videti relevantne članke: [„Neka šahovska razmišljanja – prvi deo“](#), [„Gde nema para ali ima entuzijazma“](#) iz 2025. i [„Otvoreno pismo Šahovskim savezima Srbije“](#) iz 2024. godine.

ŠAH – Sportsko nadmetanje ili i intelektualna igra?

U širem smislu, uz pravilno usmeravanje, šah kao disciplina doprinosi formiranju odgovornijeg odnosa prema radu, poboljšanju samokontrole i razvoju sportskog duha, a u skladu sa geslom šahista *Gens una sumus* - da šah povezuje ljude u zajedničkoj intelektualnoj i etičkoj aktivnosti.

Zato smatram da cilj odgovornih ljudi u Šahovskim savezima Srbije i licenciranih šahovskih trenera prvenstveno treba da bude obrazovni značaj i razvoj šaha radi razumevanja igre i uživanja u lepoti kombinacija i kreativnih ostvarenja, a ne samo da se rutinski i refleksno reaguje i reprodukuje naučeno i zapamćeno, a što se dešava kada brzina većim delom zamenjuje suštinu. Kada je pobeda radi pobeđe, radi medalja koje se jedino vrednuju, radi hranjenja ega, glavni cilj, što uzrokuje pretvaranje šaha u isključivo sportsku, gladijatorsku borbu i veštinu, a ne i u intelektualnu, kreativnu i harmoničnu igru.

FM Slobodan Bojković

Koordinator i glavni organizator Kadetsko-juniorske lige Srbije
u rešavanju šahovskih problema

Autor teksta je diplomirani inženjer elektronike u penziji, fokusiran tokom radne karijere na pouzdanost i tačnost elektronskih merenja i izmerenih električnih i neelektričnih veličina – prvenstveno geofizičkih karotažnih merenja i podataka.

U Novom Sadu, 12. jula 2026.

Napomena:

Podsećam da se o zdravstvenoj preventivi u Srbiji ni malo ne vodi računa. Tako se deci na sistematskim pregledima tokom celokupnog školovanja samo jedanput radi krvna slika KKS; ali često bez leukocitarne formule?! pa je bez značaja za imunitet.

Naime, mišljenja sam da se ne želi saznati da li je posle vakcinacija u sedmoj godini života pred polazak u školu, došlo do negativnih efekata po neku decu. Udvorički se prate preporuke o vakcinacijama korumpirane Svetske zdravstvene organizacije (SZO) i Evropske unije; a samo deo preporuka SZO se u zemljama Unije i u Americi, primenjuje!

Takođe, činjenica je da osim prevelike deklarativne brige „Za našu decu“ i „Za budućnost Srbije“, **preventivno jeftino očuvanje telesnog i mentalnog zdravlja nacije, a pogotovo dece**, uglavnom ne interesuje odgovorne u Vladi Srbije i Ministarstvu zdravlja.

Iz tog razloga, posle najnovijih događaja u Urgentnom centru u Novom Sadu, pored čisto šahovskog usamljenog pristupa, prihvatio sam se još jednog, ovog puta zdravstvenog Don-Kihotovskog zadatka. Naime, želim da masovnije širim istinu da svako mora da zna svoje referentne vrednosti kompletne krvne slike (KKS) i sedimentacije (Se) u relativno zdravom stanju, i da ih sa lekarima prati. Na taj način bi se uveo jeftin a personalizovani pristup praćenja zdravstvenog stanja i lečenja za sve slojeve i kategorije ljudi. (U

sadašnjim okolnostima personalizovan pristup mogu sebi da priušte samo bogati pacijenti.)

U prilogu je link poslednjeg objavljenog članka iz medicine:

<https://borbazaistinu.rs/slobodan-bojkovic-razlikovanje-virusnih-od-bakterijskih-infekcija-preko-lf-kks-treci-deo/>

Stariji a i budući članci se lako mogu naći klikom na portal „Борба за истину“ gde su objavljeni. Ili otvaranjem početne stranice sajta <https://borbazaistinu.rs/> kada se na lupi (sa desne gornje strane) posle izbora pisma (ćirilica ili latinica), upiše Slobodan Bojković i klikne na Pretraži. Takođe, već se nalaze, ili će se naći i na mom sajtu <https://ogledaladuha.rs/>.

„Ko ima uši, neka čuje“ i primeni preporučeno i naučeno na sebi i u porodici.

P. S. Na kraju evo i jedne mađarske uzrečice kojom me je prijatelj, po nacionalnosti Mađar, opomenuo posle čitanja mojih prvih članaka: „*Ako kažeš istinu, razbiće ti glavu.*“

